

Klimaatfatalisme: Omgaan met de ‘wickedness’ van de klimaatcrisis

Auteur: Jan Starke

Samenvatting

Wereldwijd denken steeds meer – en met name jonge – burgers dat de mensheid de klimaatcrisis niet het hoofd zal bieden. Dit fatalisme uit zich in verschillende, onproductieve gedragsrichtingen: opgeven, paralyse en roekeloosheid. Fatalisme kan ontstaan als gevolg van een ontbrekende grip op een uitermate ingewikkeld (‘wicked’) probleem. Een aantrekkelijke, maar gevaarlijke coping-strategie voor dit soort problemen is simplisme. Deze trendalert schetst de zorgwekkende gevolgen van opkomend klimaatfatalisme en de daarbij behorende hang naar simplisme, maar biedt ook een optimistisch handelingsperspectief voor de watersector.

Consequenties voor u

	Laag	Middel	Hoog	Beknopte uitleg
Impact				Minder draagvlak voor klimaatactie
Zekerheid				Al realiteit voor een aantal klanten

Klimaatfatalisme onder jonge burgers kan zich in problematisch gedrag uiten en het draagvlak voor klimaatmaatregelen verminderen. De watersector heeft de mogelijkheid om met een optimistisch handelingsperspectief op systemische veranderingen te sturen, in plaats van simplistische oplossingspogingen. Op deze manier zou opkomend fatalisme het hoofd geboden kunnen worden (afbeelding: Filmbetrachter via Pixabay).

Trendbeschrijving en achtergrond

Onze dochter is in de zomer van 2022 geboren. In het jaar 2100 is zij waarschijnlijk met pensioen, wellicht heeft zij eigen kinderen en kleinkinderen. Tegelijkertijd is 2100 ook het jaar waar de klimaatprojecties van de Intergovernmental Panel on Climate Change (IPCC) stoppen. Op basis van huidig beleid zal de aarde dan tussen de 2.2°C en 3.5°C opgewarmd zijn. In het meest duistere scenario is dit opgelopen tot iets [tussen de 3.3°C en 5.7°C](#). De gevolgen zouden desastreus zijn: Beelden van verbrande landschappen, oorlogen, massa-uitsterfing, doorgebroken dijken en opgedroogde rivierbedden komen op. Op basis van deze voorspellingen vraag ik mij op slechte dagen af wat wij onze dochter hebben aangedaan dat zij in deze wereld moet opgroeien. Sterker nog, miljarden kinderen zullen het nog veel slechter hebben dan zij.

Met deze duistere zienswijze ben ik niet alleen. Volgens een globale [survey poll](#) van Ipsos en Futerra denkt 31% van de bevroegde jongeren onder de 35 jaar dat de mensheid er niet in zal slagen om effectief met de mensgemaakte klimaatcrisis om te gaan. Sinds 2017 hebben [steeds meer mensen](#) over de hele wereld te maken met angst, depressie en zelfs zelfmoordgedachten als gevolg van een ontbrekende grip op de klimaatcrisis. Een zorgwekkend groot aandeel, met name van de jonge generatie, ontwikkelt

fatalistische instellingen, oftewel de mindset dat de mensheid er niet in zal slagen om het klimaatprobleem op te lossen.

In deze trendalert zal ik ten eerste bespreken wat mogelijke reacties van burgers zijn, als de hoop verloren raakt dat de mensheid effectief met de klimaatcrisis om kan gaan. Ten tweede zal ik schetsen hoe zich deze trend kan vertalen naar een hang naar simplisme, oftewel het reduceren van de complexiteit van de wereld tot foutieve en over-geïmpliceerde antwoorden. Ten derde reflecteer ik over de relevantie van deze trend voor de watersector. Ten vierde zal ik na deze toch al pessimistische uiteenzetting niettemin optimistisch afsluiten, namelijk met een handelingsperspectief voor drinkwaterbedrijven en waterschappen om opkomend klimaatfatalisme met het faciliteren van kleinschalige, maar betekenisvolle veranderingsstappen het hoofd te bieden.

Wat is klimaatfatalisme?

[Klimaatfatalisme](#) wordt begrepen als de instelling dat de mensheid er niet in zal slagen om met de klimaatcrisis om te gaan. Fatalisten gaan ervan uit dat de globale opwarming onomkeerbaar is en dat de mensheid niet de macht heeft om er iets aan te doen. Een verdere pessimistische groep (*'defeatists'*) denkt dat wij wél de middelen hebben om het tij te keren, maar simpelweg

niet in actie zullen komen om dit ook daadwerkelijk te doen. Klimaatfatalisme komt voort uit een angstgevoel vanwege de voortdurend zichtbaarder wordende gevolgen van de mensgemaakte klimaatcrisis ([climate anxiety](#)).

Met name [steeds meer jongeren ervaren deze angst en ontwikkelen fatalistische mindsets](#). Volgens de al aangesprokene [Ipsos/Futerra survey](#) denkt wereldwijd een aanzienlijk deel van de jongeren dat het te laat is om de klimaatcrisis op te lossen. Jongeren zijn daarbij aanmerkelijk fatalistischer ingesteld dan oudere survey-deelnemers. In de survey worden niet alleen verschillen tussen leeftijdsgroepen duidelijk, ook economische welvaart is verbonden met fatalistische instellingen: In economisch minder welvarende landen zijn mensen minder optimistisch ingesteld over het oplossen van de klimaatcrisis. Dit zijn ook vaak juist die landen, waar de gevolgen van de globale opwarming het meest voelbaar zijn. Deze 'optimismekloof' is het wijdst wanneer hij samenhangt met ongelijkheid binnen de bevolking van een land: Over alle landen heen hebben oudere, academisch opgeleide en meer vermogende burgers een grotere kans om optimistisch te zijn, wat wijst op een nieuwe intergenerationele ongelijkheid van houding, leggen de makers van de survey uit.

Fatalistische instellingen kunnen zich in problematisch gedrag uiten. Voor deze trendalert onderscheid ik drie prominente, onproductieve gedragsrichtingen: Opgeven, paralyse en roekeloosheid.

1.) Opgeven: Jongeren willen zelf geen kinderen meer omdat zij zich zorgen maken over in welke toekomst deze kinderen zullen opgroeien. Zoals in vergrijzende maatschappijen als Japan of Italië te zien is, kan deze beslissing op lange termijn voor enorme **demografische uitdagingen** zorgen, mits een groot aandeel van de jongeren deze instelling volgt. In Japan zorgen dalende geboortecijfers nu al voor grote **problemen in het sociale-zekerheidssysteem**, dat worstelt om de kosten op te vangen van een gepensioneerde bevolking met steeds minder werknemers die het stelsel financieel draaiende houden.

2.) Paralyse: Door de enorme complexiteit van de klimaatopgave en een onduidelijk handelingsperspectief kunnen burgers verlamd raken en helemaal geen actie meer ondernemen. **Gevolgen zijn isolatie en depressie.** In plaats van vertrouwen te wekken dat oplossingen mogelijk zijn, zou een grootschalige maatschappelijke paralyse aan iedereen het signaal afgeven dat ze minder moeten verwachten. Dit zou degenen in de steek laten die in regio's leven, die geen middelen hebben om zich aan een opwarmende wereld aan te passen.

3.) Roekeloosheid: Door het gebrek aan ervaren handelingsperspectief kunnen burgers ook naar de andere kant doorslaan: Als het toch niet meer uitmaakt, zullen sommige burgers wellicht besluiten om vooral door te gaan met schadelijk gedrag of zich zelfs nóg schadelijker gedragen. Een voorbeeld is om zo veel mogelijk van vliegreizen te genieten, zolang het nog kan. In plaats van kleine stappen ter verbetering van de situatie, leidt dit gedrag tot kleine stappen richting een verdere verergering van de klimaatcrisis.

Klimaatfatalisme is daarom schadelijk voor effectief klimaatbeleid. Klimaatonderzoek, bijvoorbeeld van de IPCC, maakt duidelijk hoe belangrijk het is om de globale opwarming tot maximaal 1.5°C te beperken **én dat dit mogelijk is**. De kop in het zand steken speelt daarbij vooral in de kaarten van degenen die een niet-duurzame status quo in stand houden, **met name grote vervuilers**. Als verwacht wordt dat (dure) maatregelen toch weinig of geen effect hebben, dan zijn mensen ook minder bereid om kosten te dragen of om hun gedrag aan te passen. Als verwachtingen van de effectiviteit van klimaatregelen getemperd worden, dan heeft dit als gevolg dat maatregelen ook daadwerkelijk minder effectief zijn: een *selffulfilling prophecy*.

De klimaatopgave als 'wicked problem'

De onderliggende redenen voor fatalistische instellingen zijn te vinden in de probleemstructuur van de klimaatopgave. De bestrijding van en aanpassing aan de gevolgen van de klimaatcrisis kan als '*wicked problem*' begrepen worden. *Wicked problems* hebben een uitermate **complexe probleemstructuur**: Zowel probleemdefinities als oplossingsmogelijkheden zijn onvoldoende gedefinieerd en omstreden. Geen eenduidige oplossing is voldoende om het probleem volledig op te lossen. Daarnaast is het niet meteen duidelijk of een poging überhaupt bijdraagt aan de oplossing van het probleem. Elke oplossingspoging leidt daardoor tot nieuwe problemen. **De oplossingen van vandaag worden op deze manier de problemen van morgen.**

Het omgaan met dit soort problemen is frustrerend. Sterker nog, naarmate het probleem urgenter wordt en geen goede oplossingen gevonden (kunnen) worden, kan men angst ervaren: De gevolgen van klimaatverandering worden steeds tastbaarder en er kan de perceptie ontstaan dat de mensheid niet in staat is om er iets aan te doen.

Deze angst kan uiteindelijk overslaan in fatalisme met als gevolg dat oplossingspogingen geheel uitblijven. De consequenties zouden desastreus zijn: Wij geven het

gevecht op, de niet-duurzame status quo blijft in stand en de mensgemaakte klimaatcrisis duurt ongeremd voort.

Simplisme als poging om de grip te herwinnen

Om met angst om te gaan, ontwikkelen mensen **coping-strategieën**. Een wellicht aantrekkelijke – maar gevaarlijke – coping-strategie voor fatalisme is de hang naar simplisme. Simplisme beschrijft de **over-simplificatie van complexe problemen** en het aanbieden van **makkelijke oplossingen voor ingewikkelde vraagstukken**. Een voorbeeld is om één bepaalde technologische oplossing als wondermiddel ter bestrijding van de klimaatcrisis te vieren. Denk aan het opvangen en opslaan van CO₂ of het bouwen van kerncentrales. Ook het zoeken van één 'schuldige' bevolkingsgroep en een singuliere focus op de persoonlijke CO₂-uitstoot zijn simplistische oplossingspogingen.

Simplisme maakt de persoonlijke wereld klein en beheersbaar. In een kleine, afgebakende setting kan de complexiteit van de wereld ontvlucht worden. Wij krijgen ogenschijnlijk de grip op de wereld terug. De voor complexe problemen ontbrekende sturingscapaciteit wordt zo – schijnbaar – herwonnen. Deze coping-strategie heeft een zekere aantrekkingskracht. Dit wordt ook daarin zichtbaar dat politici met simplistische

oplossingen in recente verkiezingen door **steeds meer kiezers** gewaardeerd worden.

Echter, het aangaan van *wicked problems* met simplisme weerspiegelt een verkeerd begrip van de onderliggende probleemstructuur, want er bestaan geen eenvoudige antwoorden op ingewikkelde vraagstukken. Problematisch aan dit soort simplistische insteken is dat structurele uitdagingen niet worden aangegaan. Aangedragen oplossingen zorgen daarom voor een verdere reproductie van het probleem en daardoor zelfs voor diens aanwakkering. Simplistische antwoorden **houden daarom klimaatpessimisme in stand**.

Relevantie voor de watersector

Wat betekenen deze maatschappelijke ontwikkelingen voor de watersector? Allereerst zullen fatalistisch ingestelde burgers waarschijnlijk minder bereid zijn om kosten voor dure klimaatmaatregelen te dragen of hun gedrag aan te passen. Dit is relevant voor waterschappen en drinkwaterbedrijven die actief aan maatregelen werken om klimaatverandering te bestrijden en ons watersysteem aan een veranderend klimaat aan te passen.

De perspectieven van burgers op de klimaatcrisis zijn belangrijk voor de watersector omdat burgers in hun rol

als drinkwaterklanten voor een deel de drinkwatervraag (en daardoor ook de klimaatimpact van de drinkwatervoorziening) bepalen. Dit gebeurt aan de ene kant direct naar mate van hoe vaak, lang en ver de kraan in huishoudens opengaat. Aan de andere kant kunnen burgers met consumptiebeslissingen indirect invloed uitoefenen op welke en hoe producten gemaakt worden. Burgers kunnen bijvoorbeeld producten kiezen die drinkwater-besparend geproduceerd worden. De mate van invloed van fatalistische instellingen op (waterbesparende) gedragsveranderingen moet nog wel systematisch worden onderzocht.

Consumptiebeslissingen van burgers zijn echter niet volledig rationeel en geïnformeerd. Systemische factoren, zoals maatschappelijke normen, economische kaders, beleid en regelgeving sturen individuele consumptiebeslissingen. De systemische context waarin consumptiebeslissingen worden genomen is daarom een relevantere schaal voor beleidsmakers. De beleidscontext heeft daarnaast invloed op de klimaatimpact en watervraag van productie- en consumptieprocessen. Denk hierbij aan verplichtingen of prikkels om (meer) hergebruikt water in de industrie te benutten.

Naast consumptiebeslissingen kan de reactie van burgers om geen (of later) kinderen te krijgen (*'opgeven'*) voor

demografische uitdagingen zorgen. Dit is van rechtstreeks belang voor de watersector omdat een krimpende beroepsbevolking ook in deze sector voor vergrijzing en vakkrachttekorten zal zorgen. Inperkingen van migratie wakkeren deze ontwikkeling verder aan.

Voor de watersector zou de verleiding kunnen bestaan om mee te gaan met de hang naar simplistische antwoorden op het ingewikkelde klimaatvraagstuk. Dit houdt bijvoorbeeld in om op zoek te gaan naar een technologisch wondermiddel. Als het succes van zo'n technologie uitblijft, dan kan dit fatalistische instellingen verder bevorderen. Omdat simplistische oplossingen de onderliggende problemen niet het hoofd kunnen bieden, zou de watersector eerder op zoek moeten gaan naar manieren om complexe uitdagingen en oplossingsrichtingen op een toegankelijke manier met de burgers te communiceren. De relatie en communicatie met burgers is dus van wezenlijk belang voor het slagen van door de watersector door te voeren klimaatactie. Dit kan ook inhouden om juist naar de ambiguïteit en onzekerheid van maatregelen te verwijzen en hierover in gesprek te gaan.

Een optimistisch handelingsperspectief

Het wereldwijde klimaatonderzoek maakt duidelijk hoe belangrijk het is om de globale opwarming snel en zo ver mogelijk te beperken én dat dit ook mogelijk is. Mensen

kunnen nu al individueel in hun rol als consument veel doen. Bijvoorbeeld kan men besluiten om helemaal niet of minder te gaan vliegen. Woningen kunnen energiezuinig verbouwd worden (wat vaak op langere termijn ook financieel rendabel is), of wij kunnen minder of geen dierlijke voedingsproducten eten. [Veel kleine beetjes helpen](#). Als anderen in de omgeving zien dat dit soort 'groen' gedrag plezierig, gezond of financieel aantrekkelijk is, dan kan men – door een voorbeeldfunctie in te nemen – met kleine veranderingen in de leefstijl grotere maatschappelijke veranderingen stimuleren. Ook in de rol als burger kan men in het stembokje of bij protesten draagvlak creëren voor een ambitieus klimaatbeleid. Samen met anderen kunnen burgers zich inzetten voor goed klimaatbeleid en drukte op het politieke stelsel uitoefenen, bijvoorbeeld in milieuorganisaties of in gezamenlijke rechtszaken. De watersector kan de gevolgen van (verschillende maten van) klimaatverandering voor de drinkwatervoorziening duidelijk maken en feitelijk onderbouwen om de urgentie voor noodzakelijke veranderingen verder te verhogen.

Echter, de impact van individuele keuzes blijft vaak beperkt tot de eigen uitstoot, zonder dat systemische problemen het hoofd wordt geboden. Het is daarom noodzakelijk dat bestuurders niet alleen afstellen op individuele verantwoordelijkheid. Sterker nog, dit soort

beleid kan opkomend fatalisme in de hand werken omdat effecten niet meteen zichtbaar zijn en de systemische invloed van een individuele handeling overschat wordt: Wij zullen de volgende overstroming niet enkel en alleen daardoor voorkomen dat wij dit jaar niet naar Bali, maar naar Terschelling reizen. Als individuele oplossingspogingen systematisch overschat worden, dan kan dat voor teleurstelling zorgen. Deze teleurstelling kan uiteindelijk omslaan in angst en fatalisme.

Een gangbare manier om naar de individuele impact op klimaatverandering te kijken is de [CO₂-voetafdruk](#) (*carbon footprint*). Op de schaal van het individu, een organisatie, bedrijf of zelfs op grotere schaal kan op deze manier de eigen uitstoot en daardoor de bijdrage aan de klimaatcrisis in kaart gebracht worden. Een alternatieve manier om naar de individuele of bedrijfsmatige klimaatimpact te kijken is de CO₂-handafdruk ([carbon handprint](#)). In plaats van activiteiten die bijdragen aan de opwarming van de aarde, evalueert de handafdruk activiteiten die bijdragen aan het verminderen van de effecten van klimaatverandering. Denk hierbij aan activiteiten om anderen tot emissiebesparingen te motiveren of aan de besparing van emissies door een schadelijke activiteit helemaal niet meer uit te voeren. Hierdoor zou worden voorkomen dat individuen en bedrijven hun inspanningen stopzetten als de *net zero*-

lijn (of CO₂-neutraliteit) in hun eigen rechtstreekse invloedssfeer bereikt is of dat bedrijven en organisaties een voortdurende negatieve impact door omstreden vrijwillige en commerciële 'offsets' (bijvoorbeeld bomen planten om vliegreizen te compenseren) administratief verrekenen.

Terwijl zeker niet perfect, biedt de CO₂-handafdruk een positieve kijk naar klimaatimpact. Ook voor de watersector is het door middel van dit perspectief mogelijk om inspanningen voor nuttige activiteiten, ook buiten de eigen bedrijfsvoering, in het zonnetje te zetten. Hierbij kan ook de verbinding met andere duurzaamheidsopgaven gezocht worden. Deze insteek biedt de kans om in het duurzaamheidsverhaal van waterschappen en drinkwaterbedrijven te benadrukken op welke punten klimaatmaatregelen juist bijdragen aan een verhoging van de levenskwaliteit. Voorbeelden zijn leefbare en rustige steden, vitale en natuurlijke ecosystemen en een gezonde leefomgeving. Eerder dan een negatieve afstraffing van individueel gedrag biedt zo'n optimistisch narratief een boodschap van hoop.

In plaats van de verantwoordelijkheid om de klimaatopgave op te lossen bij het individu te leggen en daardoor mogelijk fatalisme te bevorderen, kan de watersector beter op systemische verandering sturen. De bestuurskundige Katrien Termeer (Wageningen

University & Research) en haar collega's hebben een beleidsstrategie ontwikkeld om in de context van *wicked problems* niet de moed te verliezen. Volgens deze wetenschappers is het een realistische en doeltreffende beleidsstrategie, om een stimulerende omgeving voor kleine, maar betekenisvolle stappen (zogenaamde '*small wins*') te creëren. *Small wins* onderscheiden zich van laaghangend fruit, omdat het weliswaar om kleinschalige, maar wel betekenisvolle stappen gaat. De betekenis ligt in de transformatieve ambitie om iets ingrijpend anders te doen en daarmee snel en behapbaar te beginnen.

De beleidsuitdaging zit er dan in om te faciliteren dat deze *small wins* opgeschaald worden. Transformatieve pioniersideeën moeten *verdiept, verspreidt en gekopieerd* worden om op grotere schaal en systemisch impact te hebben. De watersector kan hieraan bijdragen door in plaats van een appèl te doen op individuele besparingsmaatregelen, te sturen op de opschaling, verdieping en verspreiding van kleinschalige succesmodellen en veelbelovende nieuwe technologieën of organisatorische innovaties. Voorbeelden zijn toekomstbestendige vormen van watervoorziening op wijkschaal of structurele, schaalbare waterbesparingsmaatregelen in huishoudens. Zelfs met weinig middelen is het mogelijk om transformatieve successen te vieren en te stimuleren. Om

klimaatfatalisme tegen te gaan, kan de watersector een optimistisch handelingsperspectief op alle schalen (persoonlijk, in het eigen huishouden of gebouw, of in gemeenschap met anderen) laten zien, zonder de verantwoordelijkheid exclusief op het individu te leggen.

Juist voor onze dochter voel ik de verantwoordelijkheid om ondanks alles optimistisch te blijven. En ik ben ervan overtuigd dat ik ook met deze instelling niet alleen ben. De *Ipsos/Futerra survey* laat namelijk ook zien dat – ondanks het verontrustende aandeel fatalisten – een meerderheid van de survey-deelnemers nog steeds optimistisch is ingesteld. Het optimistische handelingsperspectief van kleine, betekenisvolle stappen maakt duidelijk dat wij zowel als individuen als op beleidsschaal in de watersector veel kunnen doen om transformatieve veranderingsprocessen richting een duurzame en klimaatbestendige watervoorziening te bevorderen. Drinkwaterbedrijven en waterschappen kunnen de grote groep optimisten met een positieve boodschap aanspreken en mogelijk ook een deel van de fatalisten overtuigen om hun energie en perceptie van urgentie in te zetten om betekenisvolle stappen te definiëren, te ondersteunen en kritisch te evalueren.

Meer informatie

- Clay, S. (2023). What Is Climate Fatalism? Content Coms. <https://contentcoms.co.uk/climate-fatalism/>
- Go Climate Positive. (n.d.). What Is a Carbon Handprint? <https://go-positive.co.uk/what-is-a-carbon-handprint>
- Harvey, F. (2022). Giving up on 1.5°C climate target would be gift to carbon boosters, says IEA head. The Guardian. <https://www.theguardian.com/environment/2022/nov/30/giving-up-on-15c-climate-target-would-be-gift-to-carbon-boosters-says-iea-head>
- Hasekamp, P. (2023). Maak serieus werk van simpel beleid. CPB Economische Beleidsanalyse. <https://www.cpb.nl/maak-serieus-werk-van-simpel-beleid>
- IPCC. (2023). Synthesis Report of the IPCC Sixth Assessment Report (AR6): Longer Report. Intergovernmental Panel on Climate Change. https://report.ipcc.ch/ar6syr/pdf/IPCC_AR6_SYR_LongerReport.pdf
- Ipsos. (2021). Climate fatalism grips young people worldwide while the urgency for solution-oriented media grows. <https://www.ipsos.com/en-uk/climate-fatalism-grips-young-people-worldwide-while-urgency-solution-oriented-media-grows>
- Keulemans, M. (2024). Last van klimaatpessimisme? De data kunnen ook hoop bieden. De Volkskrant. <https://www.volkskrant.nl/kijkverder/v/2024/de-wereld-lijkt-wel-te-vergaan-tot-je-deze-acht-grafieken-ziet~v1012671/>
- Kotchen, M. J. (2009). Offsetting Green Guilt. *Stanford Social Innovation Review*, 7(2), 26–31. <https://resources.environment.yale.edu/kotchen/pubs/ssirfinal.pdf>
- Kuper, S. (2023). Skimming, scanning, scrolling—The age of deep reading is over. Financial Times. <https://www.ft.com/content/421210aa-8a29-416a-8f52-f5510c30582f>
- Leslie, I. (2019). The allure of simplism. Australian Financial Review. <https://www.afr.com/life-and-luxury/arts-and-culture/the-allure-of-simplism-20190624-p520u9>
- Milieucentraal. (n.d.). Wat is je CO2-voetafdruk? <https://www.milieucentraal.nl/klimaat-en-aarde/klimaatverandering/wat-is-je-co2-voetafdruk/>
- Pihkala, P. (2019). MIELI Mental Health Finland—Climate Anxiety. https://mieli.fi/wp-content/uploads/2021/12/mieli_climate_anxiety_30_10_2019.pdf
- Rittel, H. W. J., & Webber, M. M. (1973). Dilemmas in a General Theory of Planning. *Policy Sciences*, 4(2), 155–169. <https://doi.org/10.1007/BF01405730>
- Schagen, O.M., Metze, T.A.P., de Olde, E.M., & Termeer, C.J.A.M. (2023). Energizing a transformation to a circular bioeconomy: Mechanisms to spread, deepen and broaden initiatives. *Sustainability Science*, 18(3), 1099–1115. <https://doi.org/10.1007/s11625-022-01249-1>
- Schleussner, C.-F., Hare, B., & Rockström, J. (2023). Climate Science Beats Climate Fatalism. Project Syndicate. <https://www.project-syndicate.org/commentary/paris-agreement-1-5-target-still-feasible-by-carl-friedrich-schleussner-et-al-2023-05>
- Taylor, D. (2023). Climate anxiety, fatalism and the capacity to act. In: O. Davis & C. Watkin (Eds.), *New Interdisciplinary Perspectives On and Beyond Autonomy* (1st ed., pp. 150–164). Routledge. <https://doi.org/10.4324/9781003331780-13>
- Termeer, C.J.A.M., & Dewulf, A. (2019). A small wins framework to overcome the evaluation paradox of governing wicked problems. *Policy and Society*, 38(2), 298–314. <https://doi.org/10.1080/14494035.2018.1497933>
- VUB. (2024). VUB Klimaatwetenschapper Wim Thiery over climate anxiety <https://www.vub.be/nl/nieuws/vub-klimaatwetenschapper-wim-thiery-over-climate-anxiety>

- World Economic Forum. (2023). More than 1 in 10 people in Japan are aged 80 or over. Here's how its ageing population is reshaping the country. World Economic Forum.
<https://www.weforum.org/agenda/2023/09/elderly-oldest-population-world-japan/>

Keywords

Fatalisme; klimaatcrisis; optimisme; simplisme; small wins; wicked problem

Thematisch Trendalert: Klant

Projectnummer: 404300/048/001